

COLABORAREA LUI NICOLAE DENSUȘIANU LA *COLECȚIA HURMUZAKI (1887 – 1897)*¹

Daniel I. Iancu

Despre Nicolae Densușianu și contribuția sa în domeniul istoriografiei românești din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au fost exprimate diverse opinii în decursul ultimului secol, reconsiderarea activității sale istorice alternând cu perioade, mai lungi sau mai scurte, de așa-zisă marginalizare. Cu toate acestea, lucrurile sunt departe de a fi analizate în profunzime, o serie importantă de aspecte așteptând în continuare a fi dezbătute de comunitatea istoricilor.

Astfel, demersul de față dorește să readucă în prim plan o etapă importantă din viața lui Nicolae Densușianu, cea a anilor 1884 – 1897, când eforturile sale, în primul rând intelectuale, dar și fizice, se concentrau îndeosebi asupra colectării, colaționării și editării documentelor privitoare la istoria românilor înainte de anul 1576 și cunoscute sub denumirea de *Colecția Hurmuzaki*². Munca epuizantă se va concretiza în final în apariția a șase volume, redactate după metode științifice moderne, ce și-au păstrat valabilitatea până astăzi, și care prezintă un conținut extrem de variat.

Nu este cazul să insistăm aici asupra datelor biografice ale lui Densușianu (1846 – 1911)³. Pentru cei care doresc să identifice câteva elemente ce au condus în final la însărcinarea dată de Academia Română cu privire la pregătirea pentru tipar a respectivelor documente lucrările editate până în prezent sunt numeroase⁴, iar la

1 Comunicarea de față s-a realizat în cadrul cercetării ce vizează *Discurul istoric al lui Nicolae Densușianu*, întreprins prin proiectul POSDRU/88/1.5/S/63269, intitulat „Bursele doctorale, premiază pentru creșterea competitivității și competențelor în cercetarea științifică” și derulat de Școala Doctorală din cadrul Universității „I. Decembrie 1918” Alba Iulia, suportul financiar fiind asigurat de Fondul Social European și de Guvernul României.

2 Este vorba despre lucrarea inițiată de Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de...*, I-XXI, 35 vol., Supl. I-II, 9 vol., București, 1876 – 1942, Nicolae Densușianu ocupându-se de volumele I (1887), I₂ (1890), II₂ (1891), II₁ (1892), II₁ (1894) și II₃ (1897). În continuare Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente*.

3 Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 123.

4 Printre lucrările care descriu etape din viața lui Nicolae Densușianu amintim: Alexandru Lapedatu, „Activitatea istorică a lui Nicolae Densușianu (1846 – 1911)”, în vol. *Alexandru Lapedatu (1876 – 1950). Scrieri istorice*, București, Ed. Acad. Rom., 2008, Ediție de Camil Mureșan și Nicolae Edroiu, p. 80 – 108; Corneliu Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, 1900, p. 130 – 131; Nicolae Edroiu, „Istoricul Nicolae Densușianu (1846 – 1911)”, în Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea*, Ediția Nicolae Edroiu, București, 2001, p. V – XV; Manole Neagoe, „Studiu introductiv” la Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, ed. Victorela Neagoe și Manole Neagoe, București, 1986, p. 5 – 37; Maria Razba, *Personalități hunedorene*, Deva, 1998, p. 143 – 148; *Dicționarul enciclopedic român*, vol. II, București, 1964, p. 59; Dim. R. Rosetti, *Dicționarul Contemporanilor (Sec. al. XIX-lea)*, București, Editura Lito-Tipografiei “Populara”, 1897, p. 64.

acestea putem adăuga și cercetările noastre în domeniu⁵, din ultimii ani. Alegerea sa în funcția de editor al colecției de *Documente privitoare la Istoria Românilor*, s-a datorat, trebuie s-o repetăm, și faptului că a început colaborarea cu societatea academică prin celebra însărcinare de a căuta acte oficiale prin 16 arhive și biblioteci din Transilvania și Ungaria, misiune ce se va întinde pe durata a 15 luni și se va concretiza în 38 de volume depuse astăzi la Biblioteca respectivei instituții⁶. Ca urmare, este ales membru corespondent al Academiei Române⁷, devine suplinitor al postului de bibliotecar – arhivar al instituției, în locul lui Ioan Bianu, plecat la studii în străinătate⁸, și colaborează între 1885 și 1905 la *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, anuarul Societății Istorice din Berlin⁹.

În anul 1884 îi este tipărită cea mai apreciată lucrare, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784 – 1785. Scrisă pe baza documentelor oficiale*, monografie istorică premiată de altfel pentru consistența sa deosebită cu un valoros premiu, „Ion Heliade Rădulescu”. Ulterior Academia Română, prin comisia coordonată de D. A. Sturdza, îl însărcinează cu strângerea documentelor ce urmau să fie publicate în colecția referitoare la relațiile țărilor române cu vecinii. Principalele motivații era date de faptul că, istoricul ardelean cercetase deja o bună parte din materialul respectiv, și anume cel regăsit în colecțiile de documente maghiare, polone și slavo-meridionale, precum și de cunoștințele sale în domeniul limbilor străine, Nicolae Densușianu putând cerceta în deplină cunoștință de cauză acte redactate în maghiară, germană, italiană, franceză, latină și slavonă. Vor trece însă aproape trei ani până când, respectând toate normele științifice de editare a unor izvoare documentare, Nicolae Densușianu să dea drumul la tipar primului volum din cele șase pe care le va

5 Vezi, printre altele: Daniel I. Iancu, „Izvoare hunedorene și albaiulieni folosite de Nicolae Densușianu în redactarea *Revoluțiunii lui Horea*”, în *Patrimonium apulense*, nr. IX, 2009, p. 173 – 185; Daniel I. Iancu, „Colaborarea lui Nicolae Densușianu la ziarul *Oriental latin de la Brașov*”, în *Alt Schaessburg*, nr. 3, 2010, p. 165 – 178; Daniel I. Iancu, „Istoricul Nicolae Densușianu în viziunea lui Pompiliu Teodor”, în *In Memoriam Pompiliu Teodor*, editori coordonatori Simion Molnar și Florin Ilieș, Deva, 2011, p. 80 – 89.

6 Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, București, vol. I, 1978, 431 p.; vol. II, 1983, 503 p.; vol. IV, 1992, 543 p.

7 Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române (1866 – 1999). Dicționar*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Ed. Academiei Române, 1999, p. 162 – 163.

8 Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 82.

9 Daniel I. Iancu, „Nicolae Densușianu's Historical Discourse as Reflected in the Berliner Magazine *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*”, în *Transylvanian Review*, Supplement no 2, 2011, p. 265 – 275; Daniel I. Iancu, „Colaborarea lui Nicolae Densușianu la *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, Revista Societății Istorice din Berlin”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, II (SN), 2011, p. 355 – 365.

coordona¹⁰. Pentru a repune în circulație respectivele documente, istoricul hunedorean le-a confruntat de cele mai multe ori cu originalele, activitate pentru care a petrecut la Roma șapte luni¹¹.

Pentru a ne face o idee cât mai exactă asupra muncii depuse de Nicolae Densușianu în această perioadă mai trebuie amintit faptul că, în timp ce pregătea primul volum de documente privitoare la istoria românilor din Colecția Hurmuzaki, el editează, în 1885, o altă valoroasă lucrare, în ton cu cerințele și mersul istoriografiei europene. Este vorba despre *Monumente pentru istoria Țării Făgărașului*, respectivul volum reprezentând o reluare a articolelor publicate în paginile *Columei lui Traian*, în anii 1882 și 1883¹².

Se observă astfel că alegerea lui Nicolae Densușianu pentru editarea *Colecției Hurmuzaki* la începuturile sale nu a fost deloc întâmplătoare, ci a venit ca o recunoaștere a valorii istoricului în respectivul domeniu de cercetare, cu atât mai greu accesibil cu cât cea mai mare parte a documentelor dinainte de anul 1600 nu mai erau de găsit în spațiul românesc. A fost nevoie de o muncă enormă și mai ales de sacrificii personale pentru a putea îndeplini cu atâta conștiinciozitate, dar în cele din urmă ea a fost dusă la bun sfârșit. Se pare că de-a lungul celor 55 de ani de apariție a colecțiunii, în cursul cărora au apărut 45 de volume, travaliul său a mai fost depășit doar de Ioan Slavici (12 volume) și Nicolae Iorga (10 volume).

Despre importanța colecției de documente inițiate de Eudoxiu Hurmuzaki sau despre aspecte legate de viața și activitatea sa s-au exprimat, cu mult mai multă competență, o serie impresionantă de istorici¹³. Referindu-ne de aici înainte strict la cele șase apariții datorate lui Nicolae Densușianu din *Colecția Hurmuzaki*, trebuie precizat că perioada maximă, de la primul la ultimul volum, se suprapune unui deceniu: volumul I, partea 1 – 1887; volumul I, partea 2 – 1890; volumul II, partea 2 – 1891; volumul II, partea 3 – 1892; volumul II, partea 4 – 1894 și volumul II, partea

10 Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 11.

11 Vezi *Scrisori către Ioan Bianu*, Ediție de Marieta Croicu și Petre Croicu, București, Editura Minerva, 1974, p. 411 – 435.

12 Nicolae Edroiu, *op. cit.*, p. XVIII.

13 Una dintre ultimele referiri, cu o bogată bibliografie aferentă, o reprezintă studiul-prefață elaborat de Ilie Luceac, „Eudoxiu baron de Hurmuzaki [1812 – 1874]”, în volumul *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac, Traducere textului german de Catrinel Pleșu, București, 2007, p. 9 – 59.

5 – 1897¹⁴. Tratarea și prezentarea documentelor din fiecare tom e unitară, bazată pe o metodă științifică modernă, ce avea la bază ideea prezentării integrale a fiecărui act oficial, în limba de origine, în ordine cronologică, pornindu-se de la anul 1199 în partea 1 a primul volum și până la 1575 în partea 5 a volumului al doilea. Corpusul de documente propriu-zis e precedat de regeștele actelor, redactate în limba română, însoțite de numărul curent și de numărul paginii la care pot fi regăsite, și succedat de un indice de locuri și nume care ușurează, până la un anumit punct, utilizarea colecțiunii. În plus, la începutul sau la finalul fiecărui volum se regăsesc o serie de reprezentări iconografice ale unor domnitori sau diverse tabele litografice ce au rolul de a întregi vizual informațiile oferite brut în paginile volumelor.

Urișul efort depus ar putea fi reflectat foarte bine și doar dacă am menționa faptul că numărul documentelor adunate de Densușianu se ridică la 2699 de documente: volumul I, partea 1 - anii 1199-1345, 553 de documente; volumul I, partea 2 (1346-1450), 691 de documente; volumul II, partea 2 (1451-1510), 534 de documente; volumul II, partea 3 (1510-1530), 462 de documente; volumul II, partea 4 (1531-1552), 446 de documente; volumul II, partea 5 (1552-1575), 413 documente. Acestea sunt adunate din 30 de depozite publice de arhivă, din 39 de colecții și arhive de familie, autorul consultând o bogată bibliografie ce însumează zeci de titluri, de autori și colecții de documente¹⁵. Iar toate acestea trebuie, bineînțeles, coroborate cu „*nenumărate greutăți, datorate lipsei bibliografiei necesare, dispersiei materialului investigat și, mai ales, calității edițiilor de documente publicate anterior, în care deseori se strecoară diferite erori de tipar, mai multe lecțiuni incorecte și suplینiri de texte*”¹⁶.

Însă, de departe, cea mai mare importanță, pentru creionarea unei imagini asupra metodei de lucru și a concepției istorice a lui Nicolae Densușianu, o au *Prefetele* regăsite în trei dintre lucrări: la începutul volumului I, partea 1; în debutul volumului I, partea 2, precum și în deschiderea volumului II, partea 5.

Astfel, prima *Prefață* în ordinea cronologică a lucrurilor, este cea datată 16

¹⁴ *Documente privitoare la istoria românilor*, Culese și adnotate de Nicolae Densușianu, în Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente* (în continuare *Colecția Hurmuzaki*).

¹⁵ Ioana Burlacu, „Nicolae Densușianu și *Colecția Hurmuzaki*”, în *Densușienii. 150 de ani de la nașterea istoricului Nicolae Densușianu (1846-1911)*, Bibliotheca Musei Devensis, Restituirii IV, Deva, 1996, p. 64.

¹⁶ *Ibidem*, p. 63.

februarie 1887¹⁷, în care, pe parcursul restrâns al doar două pagini, se expune de la bun început scopul unei asemenea acțiuni și metoda de lucru a autorului: „Comisiunea însărcinată cu publicarea colecțiunii Hurmuzaki a crezut că e bine să se completeze această importantă serie și cu documentele înainte de 1576, relative la poporul român, și cari se află răspândite prin diferite publicațiuni apărute în străinătate. [...] Începând acesta lucrare, planul și scopul Redacțiunii a fost de a întruni pe cât se poate în această serie tot aparatul accesibil de documente, nu numai acele cari se reporta de-a-dreptul la țerile și la poporul român, dar și documentele, care privesc evenimentele mai importante petrecute în țerile vecine, care însă au atins în mod indirect vieața și desvoltarea noastră națională, prin urmare istoria poporului român”¹⁸.

Tot aici, Densușianu intervine și deplânge soarta documentelor interne, dispărute în decursul secolelor datorită condițiilor extreme, din punct de vedere politic dar și militar, prin care a trecut spațiul românesc. Din acest motiv, reconstituirea istoriei României se bazează în primul rând pe documentele păstrate în arhive și biblioteci străine, cele interne, ce privesc timpurile de până în secolul XIV, lipsind aproape cu desăvârșire. El specifică clar că „...întreg aparatul acesta de documente, cel publicăm în volumul de față, constituie așa zicând fântâni esterne ale istoriografiei române. Documentele noastre indigene, arhivele domestice ale Țerilor române, înainte de secolul al XIV-lea au perit. În timpurile acele pline de calamități ale evului de mijloc, prin cari au trecut Țerile române, au fost lovite de fier și de foc nu numai altarele, nu numai orașele și satele noastre, dar ce avem să deplângem mai mult, chiar și monumentele interne ale istoriei noastre naționale”¹⁹.

Vorbind despre actele oficiale referitoare la Țările Române, autorul colecției atrage atenția că fiecare document anterior secolului al XIV ce mai poate fi regăsit în arhivele străine este „un mărgăritariu pentru istoria noastră națională”²⁰, menit să aducă lumină asupra faptelor și evenimentelor prin care a trecut poporul român. Totuși, după cum reiese din rândurile următoare, Densușianu nu se mulțumește să reproducă oricum documentele, ci vrea să le reproducă fidel, astfel încât colaționarea diferitelor acte cu originalele are drept scop îndreptarea erorilor din edițiile precedente. În plus,

17 Prefața, în *Colecția Hurmuzaki*, vol. I, partea 1, 1199 – 1345, București, 1887, f. p.

18 *Ibidem*.

19 *Ibidem*.

20 *Ibidem*.

după cum am amintit deja, „Comisiunea având tot odată în vedere deosebitul interes științific, cel prezintă descifrarea corectă a numelor proprii personale și locale din secolul al XIII-lea și al XIV-lea, a crezut că e bine să se autografeze din Regestele Vaticanului numirile mai importante de persoane, de popoare și localități, numiri, ce le reproducem facsimilate pe patru tabele anexate la finele volumului”²¹.

Concepția istorică a autorului, sau cel puțin o extrem de importantă parte din ea, reiese tot din această primă introducere. Este vorba despre nevoia de adevăr în redactarea unui text, în enunțarea unei probleme sau în simpla expunere a unei afirmații. „Valoarea istoriografiei depinde de la calitatea fântânilor”, afirmă Densușianu, „... numai veritatea este singurul scop al studiilor istorice” și de aceea, „...am lăsat afară din colecțiunea prezentă toate documentele, a căror autenticitate nu se părea a fi destul de sigură”²². Din această perspectivă, istoricul hunedorean s-a alăturat elitei reprezentanților istoriografiei în general, prin radicalismul asumat, o serie de acte considerate contrafăcute, fiind excluse din corpusul de documente alcătuit.

În ceea ce privește cea de-a doua *Prefață*²³, aceasta e mai mult o simplă notă asupra ediției, valoarea ei din punctul de vedere al evaluării metodei și concepției fiind cât se poate de redus. Densușianu nu o datează și, mai mult, nici măcar nu consideră necesar să o semneze, un text de asemenea dimensiuni neputând fi considerat, decât cu larghețe, o producție istoriografică. Totuși, noi îl reproducem datorită faptului că întărește prin afirmațiile sale preocupările autorului față de editarea *in extenso* a documentelor, fapt initerat și cu alte ocazii: „Pe lângă vechile documente istorice, ce le reproducem aici din diferite și numeroase colecțiuni, volumul de față mai conține și o serie importantă de documente istorice cu totul noave, cari până astăzi sau nu erau de loc cunoscute, sau cel mult numai în fragmente. Documentele aceste au fost procurate în copii fotografice din arhivele imperiale dela Moscva de către D-l N. Kretzulescu, membrul Academiei Române, și conțin în mare parte tratate de alianțe, încheiate între Domnii Moldovei și ai Țerei-românesci cu regii Poloniei”²⁴.

În sfârșit, al treilea articol la care ne referim, marchează sfârșitul colaborării lui Nicolae Densușianu la *Colecția Hurmuzaki*. *Prefața* din volumul II, partea a

21 *Ibidem*.

22 *Ibidem*.

23 „Prefața”, în *Colecția Hurmuzaki*, vol. I, partea 2, 1346 – 1450, București, 1890, f. p.

24 *Ibidem*.

cincea²⁵, datată 30 februarie 1897 (sic!), este practic o mică lecție, de doar opt pagini, de patriotism exprimat prin intermediul istoriografiei, de discurs *pro domo* asupra unei perioade din istoria românilor de care autorul se simțea extrem de atras și căreia în viitorul nu prea îndepărtat avea să i se dedice fără discernământ. *„Timpul de la puternica colonizare a Daciei Traiane și până la finele secolului al XVI-lea constituie epoca fundamentală a istoriei noastre naționale. Aceasta epocă stă în strânsă legătură cu originea latină a poporului român, cu legile și instituțiunile noastre politice, cu noua formațiune a statelor române în secolul al XIII-lea și al XIV-lea, și în fine cu tratatele încheiate de statele române cu Poarta Otomană pentru a asigura frontierele noastre de invasiunile musulmane. De aceea documentele istorice, cari se referă la acesta epocă depărtată, ocupă locul cel de întâiu între tesaurerele noastre istorice. Aceste documente conțin fapte și date, cari ne servesc nu numai pentru luminarea timpurilor depărtate, în cari au fost scrise, dar constituie tot-o-dată și un material foarte prețios spre a putea pătrunde și pricepe bine condițiunile vieții publice și evenimentele istoriei mai nouă. Această îndoită importanță, ce o au documentele vechi pentru istorie, este foarte explicabilă. Societatea vechie, ce e drept a dispărut, însă ea a lăsat urme adânci în legile, în moravurile și în ideile societății mai nouă, și chiar în principiile vieții noastre de stat”²⁶.*

Tot aici, istoricul identifică și enumeră care sunt principalele categorii de izvoare pentru epoca veche, precum și importanța unor asemenea surse în cunoașterea evenimentelor minore ce compun și conduc în final la creionarea ansamblului: *„Cu deosebire, în ce privesce trecutul mai depărtat al poporului român, documentele vechi, fie aceste diplome (sau chrisoave), fie acte publice, inscripțiuni, epistole, memorii, itinerarii, ori simple monumente nescrise, formează fundamentul principal, putem zice, stîlpul de aur al istoriei noastre naționale”²⁷.*

Nu este cazul să insistăm aici și asupra ideilor sale cu privire la rolul pe care l-au avut românii de-a lungul istoriei în dezvoltarea culturii și civilizației în zona limitrofă Țărilor Române, dar merită să reproducem un fragment reprezentativ legat de o consecință a puținătății izvoarelor mai sus amintite, în concepția lui Densușianu: *„Acesta lipsă de fântâni istorice mai vechi a produs apoi, de o parte o lacună vastă*

25 „Prefața”, în *Colecția Hurmuzaki*, vol. II, partea 5, 1552 – 1575, București, 1897, p. I* - VIII*

26 *Ibidem*, p. I*.

27 *Ibidem*.

(aproape de 11 secole) în istoria noastră națională, de altă parte a creat în studiile istorice de astăzi o lungă serie de păreri greșite despre originea, formațiunea, locuințele și trecutul poporului român în evul-de-mijloc, despre instituțiunile noastre politice și influențele externe, ce le au suferit legile și tesaurul limbei române în evul-de-mijloc, - erori cari, repetăm încă odată, provin în prima linie din lipsa documentelor istorice asupra împrejurărilor sociale și politice în țările acestea înainte de secolul al XIII-lea”²⁸. Urmarea acestor lacune informaționale, în opinia istoricului din Densuș, nu poate fi decât una singură: falsificarea istoriei. În plus, consecințele sunt extrem de grave și de lungă durată, o idee greșită deja expusă cu greu mai putând fi contracarată de argumente logice și veridice. Căci, „...atunci când falsitatea se introduce odată în istorie, este foarte greu de a o desrădăcina, și chiar de a o pricepe. Doctrinile false în loc de a aduce o unitate în istoria noastră națională și în studiile, ce se bazează pe istorie, ele aduc numai o descompunere în toate, crează numai o confușiune, un adevărat labirint în literatură. Mai mult, ele deviează chiar și vederile noastre politice. De aceea a lumina pe cât se poate mai mult aceasta epocă obscură este astăzi indispensabil, spre a pune o temelie solidă și adevărată istoriei noastre naționale și studiilor ce se bazează pe istorie”²⁹.

Lipsa documentelor locale nu-l descurajează însă pe autor, aflat la finalul celui de-al șaselea volum editat, pentru că valoarea de adevăr a istoriei unui popor vitregit de soarta arhivelor proprii poate fi dată, sau completată, de mulțimea documentelor ce se găsesc răspândite în străinătate. „Însă istoria unei națiuni, ori cât de avută să fie dînsa în archive și în colecțiuni de monumente naționale, nu se poate pătrunde, nici scrie numai pe basa documentelor interne. Un istoric național are astăzi neapărată trebuință, de a cunoască în toată extensiunea sa materialul istoric, ce i-l pot oferi țările vecine pentru studiile sale. Cu deosebire în ce privește istoria medievală a poporului român, tesaurile cele mai importante ni s-au păstrat în arhivele și bibliotecile apusene”³⁰.

Trecând peste aceste aserțiuni generale, Nicolae Densușianu revine și explică metoda sa de lucru, o metodă modernă indiferent din ce perspectivă temporală am privi-o: „În ce privește în fine planul general, ce l-am avut în vedere la alegerea și

28 *Ibidem*, p. III*.

29 *Ibidem*.

30 *Ibidem*.

reunirea materialelor istorice din epoca de la anul 1199 la 1575, publicate în cele 6 volume de până acum, noi am fost conduși de următorul principiu: de a nu uita pe nime, de a nu sacrifica pe nime, de a înfățișa în acesta colecțiune fiecare parte din teritoriul locuit de Români, precum și faptele și evenimentele, ce le aparțin. Sau cu alte cuvinte: am avut tot-de-una în vedere istoria întregului element românesc, în orice țări s-a aflat el în vechime, fie constituit în state mai mari, fie organizat numai în districte, provincii și bănate naționale, fie, în fine, răspândit în insule mai mici și mai depărtate prin mijlocul altor națiuni superpuse, însă ducând o viață românească³¹.

Orice document, cu simplitatea lui și cu toată ariditatea formulării sale, trebuie și poate să ofere, indiferent de temă, informații esențiale. „În fiecare document, cu deosebire din evul-de-mijloc, istoricul va afla tot-de-una ceva nou, fie din punct de vedere politic-administrativ, civil, militar, bisericesc, fie din punct de vedere economic, financiar, cultural, ori genealogic, geografic, lingvistic etc. Va afla tot-de-una un motiv de a medita asupra unor nouă cestiuni, ce zac ascunse sub pătura cea groasă a secolelor trecute, - tot-de-una așa dar; o nouă scânteie de lumină³².
Vorbind de documente, Densușianu nu se ferește să reamintească lucruri menționate anterior, referitoare la redarea documentelor în integralitatea lor, pentru că numai atunci putem vorbi despre adevărul istoric ce tind să-l întrupeze și despre amplasarea respectivului adevăr în contextul mai larg al ansamblului de evenimente. De aceea, istoricul explică extrem de concis faptul că „a reproduce dintr-un document vechi numai câteva excerpte, sau pasage, fără ca cetitorul se poată cunoaște cohesiunea naturală a textului, a faptelor și împrejurărilor; pe lângă aceea, că un astfel de mod de publicare nu corespunde cerințelor moderne, dar aceste fragmente vor lăsa tot-de-una în spiritul istoricului o nedumerire adâncă, dacă din acest document s-au extras toate părțile principale și secundare, ce interesează studiul cestiunilor respective³³.”

În încheiere, mai trebuie menționate doar câteva îndemnuri enunțate de istoric, la finalul *Prefeței* ultimului volum coordonat de el din *Colecția Hurmuzaki*: „Ne rămâne astfel totdeuna o sarcină și o datorie, către posteritate și către știința istorică, de a aduna și codifica pe fiecare zi monumentele istorice vechi externe și a reconstitui

31 *Ibidem*, p. V*.

32 *Ibidem*, p. VII*.

33 *Ibidem*.

astfel arhivele secolelor noastre depărtate”³⁴. Simplă formulare, într-adevăr, dar cu valoare de testament științific. În cele câteva zeci de cuvinte, Nicolae Densușianu arată concepția sa istorică, metoda de lucru ce l-a călăuzit de-a lungul întregii cariere, precum și calea de urmat pentru generațiile viitoare de cercetători, încheindu-și în acest fel colaborarea sa la prestigioasa *Colecție Hurmuzaki*.

**NICOLAE DENSUȘIANU'S COLLABORATION TO
HURMUZAKI COLLECTION (1887 – 1897)**

Abstract

The author offers an analysis that is part of his main concerns about a possible doctoral thesis in the field of History entitled *Nicolae Densușianu's Historical Discourse* regarding the way in which the Romanian historian coordinated the emergence of six volumes from *The Documents about the Romanians' History* known in historiography as the *Hurmuzaki Collection*. There have been analysed the way in which Nicolae Densușianu made use of the sources from various archives, libraries, collections, etc., organised the documents in volumes and asserted his methodological principles and his conception that guided him with a view to completing such a cultural and scientific intercession with national and political connotations.

N. Densușianu is a representative figure of the romantic and positivist spirit in the Romanian historiography of the last decades of the 19th century. He played a significant role for the process of act and document collection in Romanian history and highly influenced the subsequent evolution of the Romanian historiography. The author of the present study attempts to emphasize the new elements of his work, and especially those connected with the methods of research and Nicolae Densușianu's historical vision that can be found in the prefaces that complete the image about the above mentioned volumes.

³⁴ *Ibidem*, p. VIII*.